

בענין דיני חזרת הש"ץ - מספר אישי ישראל

79

אשי ישראל

פרק כד

דיני חזרת הש"ץ

א. מתקנת אנשי כנסת הגדולה שלאחר שסיימו הציבור תפילת שמונה-עשרה בלחש, חזר השליח ציבור ומתפלל כל התפילה בקול רם, והטעם לתקנה זו, כדי להוציא ידי חובת תפילה אדם שאינו בקי להתפלל (א) בעצמו (ב), אך מבין מה שהש"ץ אומר (ג), דאם בקי הוא להתפלל בעצמו, אף בדיעבד לא יצא ידי חובת תפילה מהש"ץ (ד). ולאחר שתיקנו לומר חזרת הש"ץ, אומרים אותה אף כשידוע שכל הציבור הנמצא בבית-הכנסת בקי. (ה).

ב. וטעם נוסף מצינו לחזרת הש"ץ, והוא כדי לומר קדושה וברכת כהנים בציבור (ו).

ג. אדם שיוצא ידי-חובה בתפילת הש"ץ כבסע' א ו-ה צריך לעמוד ולכוון רגליו זה לזה (ז), ולכוון (ח) למה שאומר הש"ץ מתחילת (ט) חזרת הש"ץ ועד סופה, ויענה אמן על כל ברכות הש"ץ, אך ברוך הוא וברוך שמו לא יענה (י), וכשיגיע הש"ץ לקדושה יענה (יא), אך כשיגיע למודים דרבנן לא יענה אלא יקשיב ויכוון למודים שאומר הש"ץ (יב), ובסיום התפילה

(א) סי' קכד סע' א. (ב) עיין מ"ב סי' קח ס"ק ה דאם לא התפלל תפילת מעריב וכוון לצאת יד"ח תשלומין בחזרת הש"ץ של שחרית, בדיעבד יצא יד"ח, ואף שבקי הוא להתפלל לעצמו, כיון ותפילת ערבית רשות. ועיין להלן פרק ל הערה מא ו-מב. (ג) מ"ב סי' קכד ס"ק ב, ואפי' כשהש"ץ מתפלל בלש"ק אם אינו מבין את הש"ץ לא יצא יד"ח, ועיין פרק יא הערה מו. (ד) מ"ב שם ס"ק א, ועיין פמ"ג א"א סי' קכד סוס"ק יח דיראו לבחור ש"ץ טוב ביותר שאפשר שיכוון, ויכול להוציא את הציבור שאינו מכוון בתפילה (עיין סי' קא סע' א ברמ"א), שהיו כמו אינו בקי שיוצא מהש"ץ. (ה) סי' קכד סע' ג ובמ"ב ס"ק יב דכשתיקנו חז"ל חזרת הש"ץ לא הצריכו לחפש בכל תפילה אם יש אדם שאינו בקי, אלא אמרו שבכל אופן יאמר חזרת הש"ץ, דשמא יהיה פ"א בביהכ"נ מי שאינו בקי והש"ץ יוציאנו יד"ח ועיין הערה ו, ועיין ביה"ל שם סע' א ד"ה יכוון. (ו) עיין טור סי' קכד, ועיין פמ"ג מ"ז סי' קכד ס"ק א דמהגמ' ר"ה לד: משמע כמו שכתב הרמב"ם שהטעם לחזרת הש"ץ רק כדי להוציא את האינו בקי בתפילה, ועיין ערוה"ש שם סע' ג כתב גם משום ברכת כהנים, וע"ש שביאר דמה שתיקנו שאומרים את כל חזרת הש"ץ ואף כשברור שכולם בקיאים בביהכ"נ, משום דג' ברכות ראשונות ואחרונות חייב להתפלל בכל אופן משום קדושה ומשום ברכת כהנים, וכל התקנה היתה שאף כשאין מי שאינו בקי, יגמרו את כל הברכות האמצעיות שלא לחלק בתקנה, ועיין תו"ח (סופר) סי' קכד ס"ק ב, עמק ברכה דיני חזרת הש"ץ (א). (ז) אורח נאמן סי' קכד ס"ק ג, בירור הלכה שם סע' א, וכ"מ משע"צ סי' קכד ס"ק כ דאסור לשבת בתוך ד"א של אדם שאינו בקי בשעה שיוצא יד"ח מהש"ץ וא"כ ודאי שהיוצא יד"ח מהש"ץ חייב לעמוד. ועיין קצוה"ש סי' עח בבדה"ש ס"ק יא דגם צריך לכוון רגליו זל"ז כעומד בתפילת שמו"ע. (ח) עיין ביה"ל סי' קכד ס"ק א ד"ה יכוון דבימים שאומרים פיוטים בחזרת הש"ץ, אינו יכול לצאת יד"ח מהש"ץ דכיון דא"א לשמוע כל הפיוטים הוי לשומע כעין הפסק בתפילה. ועיין פרק מה הערה קכו. (ט) עיין אורח נאמן סי' קכד ס"ק ל דכיון דהש"ץ אומר ד' שפתי וגו' בלחש צריך היוצא מהש"ץ לומר בעצמו ד' שפתי תפתח. (י) סי' קכד סע' ו ובמ"ב ס"ק ג ו-כג, ומכיון שרוצה לצאת יד"ח אסור לו לענות ברוך הוא וברוך שמו, ועיין במ"ב שם ס"ק כא. ועיין ערוה"ש שם סע' יז. ועיין לעיל פרק ד סע' יג ולהלן הערה נא. (יא) מקור"ח סי' קכד סוד"ה ולא יפסיק, וע"ש בקצור הלכות, ועיין קצוה"ש סי' עח בבדה"ש ס"ק יא דיל"ע אם יענה גם לנקדש כדין המתפלל בשוה עם הש"ץ, ומשמע במ"ב שם ס"ק ג דאם אין כוונתו לצאת יד"ח מהש"ץ מותר לו לענות באמצע חזרת הש"ץ לקדושה או ברכו ששומע ממנין אחר. ועיין להלן הערה סב. (יב) מ"ב סי' קכד ס"ק מא, ועיין

יאמר אלקי נצור (יב*), ויפסע ג' פסיעות כאדם המתפלל לעצמו (יג).

ד. דוקא הש"ץ בחזרת הש"ץ יכול להוציא את האיניו בקי בתפילה, אך אדם שמתפלל ביחידות אינו יכול להוציא אדם אחר, ידי חובת תפילה (יד).

ה. אם שכח (טו) להזכיר בתפילה דבר שמחמתו צריך לחזור ולהתפלל, וכגון יעלה ויבוא בראש-חודש (טז) יכול לצאת ידי חובת תפילה על-ידי שישמע מהש"ץ (יז) חזרת הש"ץ (יח) ואף שבקי הוא ויודע להתפלל בעצמו (עיין סע' א) (יט), ומכל-מקום מוטב שיתפלל שנית בעצמו ולא יסתמך על תפילת הש"ץ (כ). ואם רוצה לצאת מהש"ץ ידי חובת תשלומין לתפילה שהחסיר, אינו יכול (כא), עיין פרק ל סעיף יג.

בקצוה"ש שם דאולי טוב שיאמר ג' תיבות "מודים אנחנו לך" יחד עם הש"ץ. (ויל"ע לרעת האבודרהם המובא להלן הערה קטז), ועיי"ש בשעה"צ ס"ק מז שאם הש"ץ אומר ברכת "מודים בלחש (עיין להלן סע' לט) אפשר דישלים בעצמו אלו התיבות בלחש. ועיין ערוה"ש שם סע' יז. (יב*) קצוה"ש שם. (יג) סי' קכד סע' א, ועיין מקו"ח שם ס"ק א, וכה"ח שם ס"ק ז דלפי"ז גם צריך לכרוע בברכת אבות והודאה וכמו שהוא מתפלל בעצמו וכה"ח בקצוה"ש שם, ועיין זה השולחן ח"ב סי' קכד שהביא בשם מהרי"ץ גיאות דאין חייב לכרוע. (יד) מ"ב סי' קכד ס"ק א, ועיין במ"ב סי' תקצד ס"ק ב, וע"ע מקו"ח סי' קכד סע' י ד"ה אע"פ ועיין גם בדבריו סע' א. ועיין רמ"א סי' תקצד די"א דאם אינו יכול להתפלל בעצמו חבירו יכול להוציאו אף שאינו ש"ץ, וע"ש בערוה"ש סע' ב דבשעת הדחק יש לסמוך ע"ז, ועיין רמ"א סי' נט סע' ד. ועיין בשעה"צ סי' תקצד ס"ק ג דיכול לבקש מחבירו להתפלל קצת בקול והוא יאמר אחריו מילה במילה, ואם חבירו כבר התפלל יאמר חבירו את התפילה בלי הזכרת שם השם. ועיין פרק מה סעיף סז והערה קפז. (טו) עיין מקו"ח סי' קכד סע' י דה"ה בספק אם הזכיר דבר שמחמתו צריך לחזור, ויכוון שבאם לא הזכיר יצא בשמיעה מהש"ץ, ואף לאחר ל' יום דקי"ל שמוכיר מה שרגיל. (טז) עיין מ"ב סי' קכד ס"ק לט דמשמע דה"ה אם דילג או טעה בג' ברכות ראשונות וכגון שדילג מורה"ג, וע"ע שעת"ס סי' קיד ס"ק ו דבג' ברכות ראשונות כיון שצריך לחזור לראש התפילה חשיב כלא התפלל כלל שלא מהני לבקי לצאת מהש"ץ, ועיין תהל"ד סי' קכו ס"ק ד, ואם חיסר ברכה שלמה עיין ט"ז סי' קכד ס"ק ה דלא מהני לצאת מהש"ץ, וע"ע ערוה"ש שם ס"ק יז, ופמ"ג שם מ"ז ס"ק ה. ועיין תהל"ד סי' קכד ס"ק ו דנראה דאפי' דילג כמה ברכות יכול לצאת מהש"ץ אך דוקא מהברכות האמצעיות דבג' ברכות ראשונות ואחרונות חייב לומר בעצמו, וע"ש דאם נזכר שדילג ברכה קודם שסיים את תפילת שמו"ע אסור לו להמשיך דהוי ברכות לבטלה, וא"כ לכאור' בכה"ג אינו יכול לצאת מהש"ץ כיון שעדיין אין לו ג' ברכות אחרונות, אך כתב שבכר"י משמע דאף בכה"ג יכול לצאת מהש"ץ, וצ"ע. (יז) עיין פרק לא הערה ב דבספק התפלל כיון שתיקנו שצריך להתפלל שנית ע"י שיתנה לא מהני לצאת יד"ח מהש"ץ. עיין לעיל הערה טו. (יח) עיין ביה"ל סי' קכד סע' י ד"ה יכוון בשם רע"א דאם שכח יעו"י שדינו שכ"ז שלא סיים התפילה חזר לרצה, ה"נ באפשרותו להמתין עד שהש"ץ יגיע לרצה ויכוון לשמוע מהש"ץ מרצה עד סוף התפילה, ועיין אורח נאמן סי' קכד ס"ק כט דאם ינהג כדעת רע"א מפסיד קדושה. (ועוד מבואר בביה"ל הנ"ל דמהני לצאת יד"ח מקצת באמירה ומקצת בשמיעה ועיין פרק יא הערה כד מה שהתבאר בדין זה). ומשמע בביה"ל שם שרק מפני שרצונו לשמוע מהש"ץ ולצאת יד"ח ואם יגמור בעצמו הוי ברכות לבטלה, וצ"ב דהא בלא"ה כיון שטעה וצריך לחזור, לכן אסור לו להמשיך עיין תהל"ד סי' קכד ס"ק ו (ולעיל הערה טז), ולא דמי לדברי הגרש"ז אויערבאך וצ"ל פרק כג הערה קלב דשם מיירי בספק, ויל"ע. ועיין להלן הערה קפז. (יט) סי' קכד סע' י ובמ"ב ס"ק מ. (כ) מ"ב שם, והטעם דיש לחוש שמא לא ישמע מהש"ץ איזה מילים המעכבים בתפילה, וכ"ש אם הש"ץ מבליע את המילים שאז מעיקר הדין לא יצא יד"ח. (כא) מ"ב סי' קח ס"ק ה, ועיין פרק ל הערה מא, וע"ש הערה יב דבהחסיר תפילה במזיד

ו. כשאין הציבור יודעים להתפלל לעצמם יתפלל הש"ץ את תפילת הלחש שלו בקול רם מ"ד שפתי תפתח וכו', עד אחרי "יהיו לרצון" והציבור יאמרו עמו בלחש, מילה במילה, וכשיש לחוש שבלחש לא יאמרו, או שלא יתרגלו להתפלל בעצמם, יכולים להתפלל אף בקול רם (כב). ואם יודעים להתפלל בעצמם רק מקצת מהברכות, ישמעו מהש"ץ מקצת הברכות והשאר יתפללו בעצמם (כג).

ז. בכל האופנים שרוצה לצאת ידי חובה מהש"ץ, אם שומע את הש"ץ רק דרך רמקול לא יצא ידי חובה (כד).

ח. הש"ץ לאחר שסיים תפילת הלחש ועדיין לא התחיל חזרת הש"ץ, או בתפילת מעריב קודם קדיש תתקבל (כה) אסור לו להפסיק אלא רק לדבר מצוה, כגון לענות אמן, אמן יהא שמיה רבא (כו), להשלים פסוקי דזמרה וכדומה, או לומר תהילים (כז). ועיין פרק כג סעיף ע לגבי דין היחיד בזה.

ט. אף הש"ץ צריך להתפלל בלחש קודם חזרת הש"ץ (כח), והטעם כדי שהתפילה תהא שגורה בפיו (כט), ומכל מקום בשעת הדחק, כגון שהגיע לבית-הכנסת אחר תפילת הלחש

שאינו לו תשלומין יכול לשמוע מהש"ץ וחשיב כהתפלל. (כב) שו"ת אג"מ אור"ח ח"ג סי' ו. (כג) שו"ת תורה לשמה סי' מו, ועיין לעיל הערה יח ופרק יא הערה כד. ועיין שו"ת אג"מ שם דצריך להזהר שלא לנהוג כאותם מקומות שאומרים הציבור עם הש"ץ רק ג' ברכות ראשונות והשאר אינם מתפללים כלל, ולא דמי לסי' רלב סע' א, דמיירי שמתפללים בלחש כל התפילה ורק כיון שרצונם לומר קדושה, רשאים בשעת הדחק לומר רק ג' ברכות ראשונות. (כד) שו"ת מנחת שלמה סי' ט סוס"ק א, וע"ש בהגה"ה בשם מרן החזו"א דגם בזה "אפשר" דחשיב כשומע ממש מפי המדבר, ועיין שו"ת אג"מ אור"ח ח"ב סי' קח ו-ח"ד סי' קכו. שו"ת אר"ץ צבי סי' כג, שו"ת צי"א ח"ד סי' כו ס"ק ב. וע"ש במנחת שלמה דאף אמן לא יאמר על ברכה ששומע ברמקול או בטלפון, ואפי' בברכה שאין מחויב לצאת בה ורק אם נמצא בביהכ"נ או סמוך לו ושומע חזרת הש"ץ או שאר ברכות ע"י רמקול או שפיר נגדו אחר הציבור ועונה אמן משא"כ שעומד רחוק, ודינו כעונה אמן לבטלה, וע"ע שו"ת אג"מ אור"ח שם סי' צא (ד). (כה) דקדיש תתקבל מוסב על תפילת הלחש, שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א, ועיין מ"ב סי' קכג ס"ק יח, ועיין הערה קנח. (כו) מ"ב סי' קיא ס"ק י, ועיין מור וקציעה שם דמשמע שיש לחלק בזה בין תפילת שחרית שאסור, לתפילת מנחה. ועיין כה"ח סי' נג ס"ק טז, סי' קכג ס"ק כז, וסי' קכד ס"ק א. ועיין שו"ת באר משה ח"ג סי' יז. (כז) עיין שיח הלכה סי' קיא ס"ק ט דלשון הפמ"ג אבל לדבר הרשות נראה דלא, ולפי"ז ה"ה שמותר ללמוד, ועיין שו"ע הרב סי' קיא סע' ג דאין איסור להפסיק לעניני תפילה וצרכיה, ועיין ערוה"ש שם סע' ד, והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי שאין להתיר אלא רק תפילות. ועיין להלן הערה קנג. (כח) מ"ב סי' קכד ס"ק ד. ועי' שו"ת שואל ומשיב תליתאי ח"א סי' רמז ושו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' לא (ג), דאם הש"ץ רגיל להתפלל בנוסח אחר מהציבור, בתפילת לחש יכול להתפלל לפי הנוסח שרגיל, אך בחזרת הש"ץ יתפלל בנוסח הציבור, ועיין בספר הליכות שלמה פ"ה הערה 65 בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דאף "במנחה קצרה" הרגיל להתפלל בנוסח ספרד רשאי להתפלל עד אחרי קדושה בנוסח אשכנז ולומר "לדור ודור", ואח"כ להמשיך את התפילה בלחש בנוסח ספרד, וע"ע שו"ת אג"מ אור"ח ח"ב סי' כט דגם בלחש צריך הש"ץ להתפלל בנוסח הציבור, וכמו שמתפלל אח"כ בקול רם בחזרת הש"ץ, ועיין לעיל פרק טז הערה ה* ולהלן הערה עה*. (כט) עיין גמ' ר"ה לה. ובמ"א סי' קכד ס"ק ג, וערוה"ש שם ס"ק ד, ועיין תו"ח (סופר) שם ס"ק ד שתמה הא רגיל באלו התפילות וביחוד כשמתפלל מתוך סידור, ולכך ביאר דצריך לסדר תפילתו לפני הקב"ה בלחש ורק אח"כ בקול,

ואין לציבור ש"ץ שיעבור לפני התיבה לחזרת הש"ץ (ז), או שהוא אחד מהחייבים לעבור לפני התיבה (אבל, יארצייט) והגיע לבית-הכנסת סמוך לחזרת הש"ץ (זא), רשאי לעבור לפני התיבה לחזרת הש"ץ, ואף שלא התפלל קודם בלחש (זב), ואינו צריך לאחר-מכן להתפלל בלחש (זג), ואף רשאי לומר ברכת כהנים ולא נחשב עבורו להפסק (זד).

י. וכן בשעת הדחק שאין שהות להספיק להתפלל תפילת לחש, וגם כל חזרת הש"ץ, וכגון קודם סוף זמן אותו תפילה (זה), יעמוד הש"ץ ויאמר ג' ברכות ראשונות וגם קדושה בקול (זו) (ואף שלא התפלל לפני-כן בלחש), ואחר-כך ימשיך לעצמו בלחש (זז), והציבור ימתינו עד שיגיע הש"ץ לברכת הקל הקדוש, ואז יתחילו להתפלל כל תפילת שמונה-עשרה בלחש (ח), וכשאין שהות גם לזה, יתחילו הציבור להתפלל בלחש (זט) עם הש"ץ (המתפלל בקול) מילה במילה עד אחרי קדושה (מ) וברכת הקל הקדוש (מא), ולאחר-מכן

ועיין שו"ת מלמד להועיל ח"א סי' יב מה שהאריך נגד אותם מקומות שבאופן קבוע לא מתפלל הש"ץ תפילת לחש אלא מיד חזרת הש"ץ, ועיין גם במאמר סי' קכד ס"ק ג, שכ"ה גם מסקנת הב"י בסוסי' רלד שהש"ץ חייב להתפלל תחילה בלחש. (ז) עיין שו"ת לב חיים ח"ג סי' לו, אורחות חיים (ספינקא) סי' קכד ס"ק ד, דה"ה כשיש מנין מצומצם וט' בני"א עמדו שמו"ע והעשירי לא הספיק להתפלל עמהם, רשאי העשירי לעבור לפני התיבה לחזרת הש"ץ, ואף שלא התפלל קודם בלחש. (זא) לקט הקמח (החדש) סי' קכד ס"ק א**.*. (זב) סי' קכד ס"ק ב ובמ"ב ס"ק ד, ועיין להלן הערה קנה. (זג) שם בשו"ע ובמ"ב ס"ק ה. (זד) לב חיים ח"ג סי' לו, וכ"ה בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' קלד ד"ה ולדידי, ועיין להלן פרק לד הערה ט בשם התו"ח. (זה) בין בתפילת שחרית ובין במנחה, עיין מ"ב סי' קכד ס"ק ז, ועיין ביה"ל שם ד"ה שיעבור, מה שהסתפק שם לגבי סוף זמן תפילת שחרית, ועיין שו"ת אז נדברו חיי"ב סי' כג ללמד זכות על זה שנהגו כישיבות להתפלל תמיד באופן זה. ועיין שו"ת באר משה ח"ח סי' לו. (זח) עיין שו"ת אז נדברו ח"ז סי' טז דנחשב שהש"ץ מתפלל בציבור, ואף שאין ט' שמתפללים עמו, וכ"כ הגר"ח קניבסקי שליט"א דכיון שיוצאים ממנו מסתבר דחשיב תפילה בציבור, עכ"ל. ולפי"ז ה"ה כשהם מנין מצומצם, ה"ט שמתחילים רק אחרי קדושה נחשב שמתפללים בציבור. (זט) עיין ביה"ל סי' רלב ס"ק א ד"ה הש"ץ, דבתענית ציבור ינהג כדין היחיד ויאמר "עננו" בשומע תפילה בלא חתימת ברכה בפ"ע, וע"ע ערוה"ש שם ס"ק ד. ועיין בכיה"ל הנ"ל ובמ"א שם ס"ק ב דהיינו דוקא במקומות שאחרי ג' ראשונות הש"ץ מתפלל בלחש, ולכן יאמר "עננו" רק כמו היחיד בש"ת, אבל באותם מקומות שהש"ץ ממשיך בקול כל חזרת הש"ץ, (ועיין באה"ט סי' קכד ס"ק ד), יאמר "עננו" בין גואל לרופא, והציבור יאמר רק בש"ת. ועיין גם שו"ת משיב הלכה ח"ב סי' רו בשם הכנה"ג בהגהות הטור שהש"ץ יאמר "עננו" בקול אחרי ברכת "גואל ישראל" וככל תענית ציבור, ועיין להלן פרק מד הערה טו. (זח) רמ"א סי' קכד ס"ק ב ובמ"ב ס"ק ח, ועיין ערוה"ש סי' רלב ס"ק ו-ז. ועיין להלן פרק כז הערה קכב* ו-קכג. (זט) עיין כה"ח סי' קכד ס"ק י דמוטב לנהוג כאופן זה ולא כדלעיל שקודם יתפלל הש"ץ לבד עד קדושה, דכיון שהציבור עדין לא התפלל בלחש ומכוונים לשמוע חזרת הש"ץ, נראה שאומרים חזרת הש"ץ קודם תפילת לחש. (מ) סי' קכד ברמ"א ס"ק ב, סי' רלב רמ"א ס"ק א. (וע"ש בדעת השו"ע, ועיין פרק לד הערה יד). ועיין ביה"ל סי' קכד ס"ק ב ד"ה בלחש דלכתחילה יש לש"ץ להמשיך עד סיום התפילה בקול, והציבור ימשיכו לומר עמו מילה במילה עד הסוף, אך עיין ביה"ל סי' רלב ס"ק א ד"ה הש"ץ דמשמע דהמנהג דאומרים עם הש"ץ רק ג' ברכות, ועיין חזו"א אור"ח סי' יט ס"ק ז. וכשאומרים עמו קדושה אומרים כל הנרסח ואף הדברים שמוסיפים בשבת ויו"ט, עיין להלן פרק לג הערה כ. (מא) ולנוהגים שהש"ץ אחר קדושה אומר לדור ודור, יאמרו עם הש"ץ לדור ודור ולא אתה קדוש, עיין מ"ב סי' קכד ס"ק ט, ועיין להלן פרק לד הערה ח, ופרק לג הערה

ימשיכו ויסיימו כל אחד לעצמו (וגם הש"ץ) את כל תפילת שמונה-עשרה בלחש, ובאופן זה טוב שישאר אחד שלא מתפלל יחד עם הש"ץ על-מנת שיוכל לענות אמן על ברכות הש"ץ (מב). (על ג' הברכות שהש"ץ מתפלל בקול.)

יא. הש"ץ קודם שמתחיל חזרת הש"ץ ימתין עד שיסיימו את תפילת הלחש האנשים המתפללים במתינות מילה במילה, (ואף שיש מגין) (מג), כדי שיספיקו לומר קדושה, אך כשמאריכים מאד בתפילתם, אין צריך להמתין עליהם (מד), ולכך נהגו להמתין עד שיסיים הרב או האב"ד דמסתמא מתפלל הוא במתינות, וגם אינו מאריך מפני טורח הציבור, דאם מאריך הרב או האב"ד אין צריך להמתין עליהם (מה). וכשהש"ץ ממתין לרב כנגד רצונו והדבר מפריע לו לכוון בתפילה רשאי לרמוז לש"ץ שלא ימתין עליו, עיין פרק לב סעיף טו (מח).

יב. השליח ציבור כשמתחיל חזרת הש"ץ יאמר תחילה את הפסוק "ד' שפתי תפתח" וכו' (מח), וטוב שיאמרנו בלחש (מח), אך את הפסוק "כי שם ד' אקרא" וכו' שאומרים בתפילת מנחה ומוסף לא צריך לומר (מט).

כ*. (מב) רמ"א סי' קכד סעי' ב, וע"ש במ"ב ס"ק י' דכשאינו גדול, סגי שקטן יענה אמן או שיקראו לאדם שכבר התפלל, ואם אין קטן או אדם שכבר התפלל אין הדבר לעיכובא, דהא הכא אף הש"ץ מתפלל בזה לחובת עצמו, וא"כ אף כשאין ט' שעונים אמן, אין ברכות הש"ץ לבטלה. ולכך בכה"ג שכבר התפלל הש"ץ בלחש לא יהיה ש"ץ במגין זה, עיין חזו"א אור"ח סי' יט ס"ק ז. (מג) עיין שו"ת אז נדברו ח"ב סי' עט (ג) דאף דסיימו י' בנ"א את תפילת הלחש מ"מ יש להמתין לרוב הציבור, שהרי הוא שליח של הציבור ולא של יחידים, וכ"כ לי הגר"ח קניבסקי שליט"א דאם אין שעת הדחק יותר טוב להמתין, עכ"ל. ועיין זה השולחן ח"א סי' קכד בשם שו"ת הר"י מיגאש סי' קפ דגם הש"ץ בתפילתו בלחש לא יאריך יותר מדאי בתפילתו כדי שלא יטריח את הציבור, ואם היה בציבור מי שמאריך כמוהו מאותם שיש הכרח לציבור להמתין להם אין עליו בזה עוון וכו', וכמו שאמרנו על ר' עקיבא דכשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה. (מח) עיין ערוה"ש סי' נה סעי' יג דאף שמבואר בסי' נה סעי' ז דכשאחד מתפלל נכון שימתינו עליו (ואף כשיש מגין) כדי שיענה לקדיש, אך כשמאריך הרבה א"צ להמתין לו, וכמבואר בסי' קכד סעי' ג ברמ"א, ועיין מקו"ח סי' קכד סעי' ד, דבסי' קכד מיירי לגבי קדושה ועד שיאמרו קדושה יספיק לסיים, משא"כ בסי' נה מיירי לקדיש שמידי אחרי שמו"ע מתחיל בקדיש, ולכך צריך להמתין עד שיסיים, ועיין שו"ת שלמת חיים סי' פג. (מח) רמ"א סי' קכד סעי' ג ובמ"ב ס"ק יג, ועיין לקט הקמח (החדש) סי' קכד ס"ק ה בשם שו"ת התעוררות תשובה, דאם לרב יש מגין לעצמו וידוע שהוא מאריך הוי כקיבלו עליהם, דהיינו באפשרותם ללכת למגין אחר. (מח) מ"ב סי' קד ס"ק א, ועיין פרק לב הערה מז דכשאנו עוזר מה שרומז, רשאי לפסוע לאחוריו באמצע תפילת שמו"ע, ויל"ע לדעת המ"ב אם אין הדבר מפריע לרב, האם מפני טירחא דציבורא מותר לרב לרמוז לש"ץ, ועיין לקט הקמח (החדש) סי' קד ס"ק ז בשם הבאר שמואל דשרי. (מח) סי' קיא סעי' ב, סי' קכג סעי' ו. (מח) מ"ב סי' קיא ס"ק י, וע"ע כה"ח שם ס"ק י. ועיין הלכות הגר"א ומנהגיו (שטרנבוך) סי' צה דלכאור' אם ד' שפתי חלק מהתפילה, אין אומרה בלחש, וע"כ שאינו מגוף התפילה רק חז"ל חייבו לומר דברים אלו כנטילת רשות לפני שמתפלל, ועיין לעיל פרק כג הערה נח. (מח) מ"ב שם, ומ"מ אם רוצה לומר רשאי, ועיין מקו"ח סי' קיא סעי' א ד"ה חוץ דש"ץ לא יאמרם. ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' מב. ועיין מור וקציעה סי' קיא דאין להש"ץ לומר בשחרית פסוקים אחרים מלבד "ד' שפתי" וכו', וע"ע שו"ת קנין תורה ח"ד סי' י' דש"ץ יכול לומר אף בשחרית כי שם ד' וגו' דהרי אצלו לא שייך הטעם להסמך גאולה

התנהגות הציבור בעת חזרת הש"ץ

יג. כשהש"ץ חוזר על התפילה אף שכל אחד מהציבור התפלל כבר לעצמו בלחש, צריכים להקשיב לחזרת הש"ץ (נ) ולענות לאחר ברוך אתה ד' — "ברוך הוא וברוך שמו", (נ*) (עיין לעיל פרק ד סעיפים יג ו-יד), ובסיום כל ברכה לענות "אמן" (נא), (וראו לכל אדם שילמד בניו הקטנים שגם הם יענו אמן על כל ברכה, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא) (נב). ולכן צריך הש"ץ לזהר שלא ימשיך בברכה הבאה (וכן בקדיש) קודם שגמרו רוב הציבור לענות אמן על הברכה הקודמת (נב*).

יד. אם אין לפחות תשעה (נג) אנשים ששומעין ועונים לחזרת הש"ץ (נד), קרוב ברכות הש"ץ להיות לבטלה (נה), ולכך גם כשיש במנין יותר מעשרה אנשים יחשוב כל אחד כאילו אין תשעה אנשים מלבדו המקשיבים לחזרת הש"ץ (נו), ומן הראוי לכל אחד שיקשיב מתוך סידור שאז יוכל לכוון היטב לכל מילה שאומר הש"ץ (נד).

טו. ולכך יזהר שלא לשוחח שיחת חולין (נז), ואף לא לומר תחנונים, או ללמוד תורה,

לתפילה (אם התפלל קודם בלחש). ועיין פרק כג הערה גט. (ז) עיין לעיל הערה ד בשם הפמ"ג א"א סי' קכד סוס"ק יח. ועיין לקט הקמח (החדש) סי' קכד ס"ק ו דלפי"ז כדאי שכ"א יכוון שאם לא כוון היטב בתפילת הלחש, יצא יד"ח בחזרת הש"ץ, ואף שגם עכשיו אפשר שלא יכוון. (נ*) סי' קכד סע' ה ובמ"ב ס"ק כב, והיינו באופן שאינו מתכוון לצאת בחזרת הש"ץ יד"ח, וע"ש בשעה"צ ס"ק כד שיש שאינם אומרים ב"ה וב"ש, ועיין לעיל פרק ד הערה מה. (נא) סי' קכד סע' ד, ועיין מ"ב ס"ק לג ובביה"ל סע' ט ד"ה א"צ, דאפשר דהוי בכלל ברכה חיובית, ועיין רע"א שם על מ"א ס"ק יג. ועיין להלן הערה סז, ופרק ד הערה כז ו-לו. ועיין חזו"א א"ח סי' קלז ס"ק ה דאף מי שלא שמע כל חזרת הש"ץ, ודילג מלשמוע דברים שהמתפלל שדילגן אין יוצא בתפילתו ע"ז, מ"מ אם שמע דברים שיש בהם שבח או בקשות יש לו מצוה. ועיין בספר שיח הלכה סי' ו ס"ק ח בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאם סיים תפילת לחש כשהש"ץ כבר באמצע חזרת הש"ץ, יש לו חיוב לשמוע ולכוון לשאר ברכות הש"ץ וככל דיני חזרת הש"ץ, ואף שלא שמע את תחילת חזרת הש"ץ, והוסיף דהרי גם הכהנים היוצאים לנטילת ידים ויודעים ודאי שלא ישמעו ברכה אחת מהש"ץ, וכי הם פטורים משום כך מלשמוע חזרת הש"ץ. ועיין פרק ד סע' יד דבחזרת הש"ץ שאין מתכוון לצאת בזה יד"ח יענה גם ברוך הוא וברוך שמו, וע"ש בהערה מה. (נב) רמ"א סי' קכד סע' ז, וע"ש במ"ב ס"ק כח דכ"ז רק באופן שאותם קטנים יכולים לעמוד בביהכ"נ באימה וביראה דאל"ה מוטב שלא להביאם דהרגל נעשה לטבע, וגם שמטרידים הציבור בתפילתם. ועיין גם במ"ב סי' צח ס"ק ג. (נב*) מ"ב סי' קכד ס"ק לז, ועיין פרק ד והערה כז ו-לו, דכשמברך כמה ברכות חיוביות חייב המברך להמתין לכל הציבור עד שיסיימו לענות אמן על כל ברכה. וע"ש שאפשר שאחרי שתיקנו חז"ל לומר חזרת הש"ץ אפי' שכולם בקיאים, דינו כברכה חיובית שצריך להמתין לכל הציבור, ולא סגי על רוב הציבור. וע"ש הערה כז במה צריך להזהר בברכת כהנים. (נג) עיין מקו"ח סי' קכד סע' ד ד"ה אם, דלכתחילה יהדרו אחרי י' שיענו אמן. ועיין לעיל פרק טו הערה ז. (נד) עיין כה"ח סי' קכד ס"ק טז דה"ה בברכת מעין שבע בליל שב"ק. (נה) סי' קכד סע' ד, ומש"כ שאין ט' ששומעין ו"עונים" הוא מהח"א כלל כט סי' א. ומש"כ "קרוב" ברכותיו ולא ממש לבטלה עיין ע"ז בשיח הלכה סי' קכו ס"ק ג בשם הגרש"ז זצ"ל דמסתמא לברכת אבות כיונו, ולכן לגבי שאר הברכות הוי רק "קרוב" להיות ברכותיו לבטלה, ועיין שו"ת מנחת שלמה סוס"י כ. ועיין לעיל פרק טו הערה טו. (נו) שו"ע שם ובמ"ב ס"ק יח דלכך יקשיב לכל הברכה, ולא רק לסיומה עיין הערה ס. (נז) מ"ב סי' קכד ס"ק כז, ועיין פרק יא הערה ז. (נח) סי' קכד

נא. בתשעה באב בתפילת שחרית אין אומרים בו ברכת כהנים (קמח), וגם אין אומרים בו אלקינו וגו' בברכה המשולשת וגו' (קמז).

נב. בתפילת מוסף של יום-טוב יש המוסיפים קודם ותחינה ענינו "ותערב לפניך עתירתנו" וגו' (קמז), וכשאין כהנים בבית-הכנסת אין אומרים תפילה זו (קמח). ועיין פרק מא סעיף נה שיש נהגו לסיים בו בברכה.

סיום חזרת הש"ץ

נג. סיום חזרת הש"ץ הוא ברכת המברך את עמו ישראל בשלום, ויש הנוהגים שאף הש"ץ יאמר את הפסוק יהיו לרצון וגו' (קמט) בלחש (קנ), אך את התחנונים של אלקי נצור וגו' אינו אומר, וכן אינו חייב (קנא) לפסוע ג' פסיעות, וסומך עצמו על מה שיפסע בסוף קדיש תתקבל (קנב), ולכך צריך הש"ץ להזהר שלא לדבר מסיום חזרת הש"ץ עד אחרי קדיש תתקבל, אלא אם-כן הוא מעניני התפילה, כגון תחנון הלל, קריאת-התורה (קנג) שאז גם יכול לעקור רגליו ממקומו, כגון שמתיישב לתחנון או שמוציא את הספר-תורה

האבל לא נושא כפיו, רצוי שגם לא יהיה ש"ץ. (קמח) עיין קצשו"ע סי' קכד סע' ג, כה"ח סי' תקנט ס"ק ל, וע"ע א"ר סי' תקנט ס"ק יג. (קמז) עיין שו"ר כנה"ג סי' תקנט בהגה"ט ס"ק יא, וכ"ה בלוח אר"י הלכ' ת"ב, ועיין שו"ת יבי"א שם. (קמז) עיין סידור אוצר התפילות סדר ברכת כהנים של יו"ט בעיון תפילה, שמקור לתפילה זו הוא כעין מה שהקדמונים נהגו לומר בתפילת מוסף אחרי פסוקי הקרבנות "ותרצה לפניך תפילת עמוסין" וכו'. והוסיף דמה שנהגו לאומרו בשעת ברכת כהנים דכמו שתפילה מהפכת אכזריות לרחמים, כך גם ברכת כהנים. ועיין גם בליקוטי מהרי"ח (מוסף של פסח) מה שביאר בזה. (קמח) סי' קכח במ"ב ס"ק קעג בשם שו"ת מהר"ם מלובלין סי' ל, וכ"ה בלוח אר"י בהלכ' ר"ה, אך הוסיף שאין קפידא אם יאמרו גם כשאין כהנים. ועיין להלן פרק מא הערה קט. (קמט) עיין מ"ב סי' קכג ס"ק כא דלדעת הגר"א והשל"ה צריך לומר יה"ל, ולדעת הרמ"א שם סע' ו אינו אומר, וביאר במ"ב שם דסומך עצמו על ק"ת שאומר בו "תתקבל צלותהון", ועיין תהל"ד סי' קכג ס"ק א דכשאין הש"ץ מתפלל תחילה בלחש (עיין סע' נד והערה קנה), חייב לומר יה"ל ולא יסמוך על "תתקבל צלותהון", אך כשעובר לפני התיבה ש"ץ אחר לאשרי ובא לציון וכו' אפשר שאין הש"ץ הראשון חייב לומר יה"ל, כיון ד"תתקבל צלותהון" שאומר הש"ץ השני קאי על כל תפילת הציבור, וגם על מה שאמר הש"ץ הראשון בחזרת הש"ץ, עיין הערה קנח, אך עיין לקט הקמח (החדש) סי' קכג ס"ק יג דבכה"ג צריך הש"ץ הראשון לומר יה"ל. ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' קסח (כא) שבתשעה באב שלא אומרים בק"ת "תתקבל צלותהון" צריך הש"ץ לומר יהל"ר בסיום חזרת הש"ץ. (קמ) קשו"ע סי' כ סע' ז, ודומיא ד"ד' שפתי תפתח" עיין מ"ב סי' קיא ס"ק י, ועיין א"א מבוטשאטש סי' רסח סע' ח דבליל שבת צריך הש"ץ לומר אחרי ברכת מעין שבע יה"ל, אך ד' שפתי" וגו' בתחילת ברכת מעין שבע אינו צריך לומר ע"ש בטעמו. ועיין להלן פרק לו הערה פא. (קנא) עיין מ"ב סי' קכג ס"ק יט דאם רוצה לפסוע, אין למחות בידו. (קנב) מ"ב שם ס"ק יח, ועיין שנות-חיים (לגר"ח נאה) סי' ט במקו"ח ס"ק מז דכיון דמה שפסוע בסוף ק"ת הוא גם על חזרת הש"ץ, צריך לומר אחרי שפסע יה"ר שיבנה ביהמ"ק וגו', כדן היחיד וגם יעמיד עצמו שם כדי הילוך ד"א. ועיין פרק טו הערה קטז ועיין ספר בטוב ירושלים (הגאון רבי ב"צ ידלר זצ"ל) עמוד שסה בשם האדר"ת שהיה מזהיר שיאמרו את ה"ברכו" אחרי הקדיש שבסיום התפילה, רק לאחר שחזרו למקום שהתפללו, ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' פז. (קנג) מ"ב שם, ועיין כה"ח שם ס"ק כז דה"ה שמותר לש"ץ לומר מי שברך וכו' לעולה לתורה, וכתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א דללמוד אסור לו, אך להשלים דברים שהחסיר בתפילה אולי מותר וצ"ע, עכ"ל, ועיין לעיל

דיני קדיש ודברים שבקדושה

א. "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (א) ולמדו מכאן (ב) חכמינו ז"ל (ג) שאין אומרים דבר שבקדושה כגון קדיש, קדושה, ברכו, קריאת-התורה (ד) ונשיאת כפים (ה), בפחות מעשרה אנשים מישראל שהגיעו לגיל שלש עשרה שנה (ו) ויום אחד והש"ץ מן המניין (ז).

ב. המצטרפים למנין צריכים לשתוק (ח) ולהקשיב (ט) לקדיש וחזרת הש"ץ שאומר הש"ץ. ואין לש"ץ להתחיל (י) בחזרת הש"ץ אלא אם-כן ישנם תשעה אנשים המקשיבים לתפילתו, ואפילו אם רק אחד מהם עדיין לא סיים תפילת שמונה-עשרה, לא יתחיל בחזרת הש"ץ (יא).

(א) ויקרא כב לב. (ב) ברכות כא ב. עיין בר"ן מגילה (בדפי הריף יג:); דברכת כהנים שצריך עשרה לומדים מהפסוק "כה תברכו את בני ישראל", ולא מ"ונקדשתי" וכו'. (ג) עיין ר"ן במתני' דמגילה כג ב (בדפי הריף דף יג:); ברכ"י סי' קלה סוס"ק א, קרן אורה סוטה לח ב, והוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ועיין ראש יוסף מגילה כג ב שדן בדעת הרמב"ם בפיה"מ שם אם הוא מה"ת או מדרבנן, ועיין אורח נאמן סי' צ ס"ק כה. ובשור"ת אג"מ אור"ח ח"ב סי' יח וסי' צח, ובשור"ת יבי"א ח"ב סי' לד ס"ק ב. (ד) סי' קמג סע' א, וה"ה ההפטרות וברכותיה, עיין סי' רפד סע' א ברמ"א ובביה"ל שם ד"ה רק בציבור, סי' נה מ"ב ס"ק ו. ועיין ראש יוסף שם ובשערי אפרים שער ז סעיף לח, שהוא משום הברכות על קרה"ת, אך עצם הקריאה מותר גם ביחיד, וע"ש דלפי"ז בישובים שאין להם מנין, רשאים לקרוא את כל הפרשה בלי ברכות, ובלי לעלות ז' קרואים. (ה) סי' נה במ"ב ס"ק ב, ועיין סי' קכח סע' א בביה"ל ד"ה אין, ועיין ערוה"ש סי' קכח סע' ח. (ו) סי' נה סע' א ו-ט, ועיין להלן הערה כו, ועיין שור"ת הרא"ש כלל טז סי' א שהוא בכלל מה שאמרו (סוכה ה ב) שיעזורים הלכה למשה מסיני. ועיין שור"ת נוב"י מהדור"ק אה"ע סי' נו שבדיעבד בכל אלו הדברים גם אם לא היה עשרה אנשים, יצאו יד"ח ואין צריך לחזור. וראיה מהדין שאם יצאו מקצתן גומרים ואע"ג שכבר אין י' להשראת השכינה. ועיין שור"ת שבט הלוי ח"ד סי' יד דאולי דוקא באופן שהיה תחילה י' שכבר שורה שכינה שם. ולא אזלא עד שיגמרו את הענין, משא"כ אם מעיקרא אין עשרה אנשים. ויל"ע מהביה"ל סי' נה סע' ב ד"ה ומ"מ דמשמע שליכא שכינה אחרי שיצאו. (ז) עיין סי' קכד סע' ד ובכה"ח שם ס"ק יח ו-יט, וסי' נה במ"ב ס"ק א, וע"ע מקור"ח סי' קכד סע' ד ד"ה ואם. ועיין להלן פרק כד הערה נג. (ח) סי' קכד סע' ד, וע"ש דאם אין ט' המכוונים, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וע"ש ובמ"ב ס"ק טז דאין לומר ביחד עם הש"ץ כמה מילים אפילו מאמצע הברכה, שמא יוציא ברכה מפיו. ועיין להלן פרק כד סע' יד ובהערות שם. (ט) ע"ש במ"ב ס"ק יז, דלכן אין לומר תחנונים או ללמוד בזמן חזרת הש"ץ, וק"ו שלא ישיח שיחת חולין, כמבואר שם בסעיף ז. ועיין להלן פרק כד הערה נח. (י) עיין סי' נה סע' ז ובמ"ב ס"ק לה, דגם אם יש מנין מרווח נכון להמתין לאדם העומד באמצע התפילה כדי שיזכה לשמוע קדיש וקדושה. ועיין סי' קכד סע' ג ובמ"ב ס"ק יג, ובמקור"ח סי' נה סע' ז (ע"ש גם לענין עניית אמן על חזרת הש"ץ), ועיין ערוה"ש סי' נה סע' יג דאם מאריך בתפילתו א"צ להמתין לו, ועיין שור"ת שלמת חיים (החדש) סי' פג. ועיין להלן פרק כד סע' יא ובהערות שם. (יא) סי' קכד סע' ד, ועיין שור"ע הרב סי' נה סע' ז ו-יא, וע"ש בכף החיים ס"ק מח. ומש"כ השו"ע בסי' נה סע' ו דהמתפלל או הישן מצטרף, ובמ"ב שם ס"ק לב הביא דיש מתירין גם אם יש רק ששה המקשיבים לש"ץ, היינו רק לענין קדיש וכיו"ב, אבל לא לענין חזרת הש"ץ. ויל"ע דבמ"ב שם ס"ק לח כתב לענין חרש דאפשר לצרפו, וע"ש בשע"צ ס"ק לו שהוא ע"פ המהרי"ל המובא במ"א שם, והמהרי"ל כתב להדיא גם לענין חזרת הש"ץ, וא"כ לכאורה ה"ה לענין המתפלל שמו"ע שמצטרף. ושמעתי מהגרש"ז איערבאך זצ"ל, דכוונת המ"ב כאן היא דודאי שקדיש קיל מחזרת הש"ץ, ואם המהרי"ל היקל בחזרת הש"ץ, ה"ה בקדיש אבל לדעת השו"ע באמת

ובשעת הדחק יכול להתחיל (יב) חזרת הש"ץ (יג) גם אם אחד מהעשרה עדיין לא סיים (יד) את תפילתו (טו).

ג. ואילו לאמירת קדיש וברכו, מותר להתחיל אם רוב העשרה מקשיבים לשלית ציבור (טז), וכן בחזרת הש"ץ אם הש"ץ עדיין לא התפלל לעצמו תפילת לחש (כגון שמתחיל את התפילה בקול רם עד לאחר הא-ל הקדוש, ואחר-כך הציבור מתחיל בלחש את תפילת שמונה-עשרה).

המצטרפים למנין

ד. אפשר לצרף לתשעה השומעים אדם שמתחיל תפילת שמונה-עשרה עם הש"ץ ואומר עמו מילה במילה (יז).

ה. ישן אינו מצטרף לחזרת הש"ץ, ואילו לקדיש (יח) ולשאר האופנים שנתבארו בסעיף ג, לכתחילה צריך להקיצו עד שיהיה רק מנומנם, ובשעת הדחק כגון שאי אפשר להקיצו מצטרף אף לחזרת הש"ץ, אכן אין לצרף בזה יותר מאחד (יט).

ו. אשה אינה מצטרפת (כ) למנין לכל דבר שבקדושה (כא) ואפילו עשר נשים לא יתחברו

בקדיש מצטרף ובחזרת הש"ץ אינו מצטרף. והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי, שאין לחלק בין קדיש לחזרת הש"ץ. (יב) עיין מ"ב סי' קכד ס"ק יט דטוב להתנות קודם חזרת הש"ץ שאם לא יהיו ט' ששומעים לברכותיו תהיה זו תפילת נדבה, ויל"ע דאולי ה"ה הכא, ועיין משנת יעקב פ"ח מק"ש הל' א אות ה. (יג) ושמעתי מהגר"י נויבירט שליט"א דלמבואר להלן סעי' כ י"ל דגם אם הש"ץ חזר על תפילה אחת כגון מוסף, ואחד מן העשרה מתפלל תפילה אחרת כגון שחרית, מצטרף. (יד) עיין ח"א כלל כט סי' א שמתיר בדיעבד לצרף אחד שמתפלל. ועיין דעת סי' נה סעי' ז, ושר"ת ציץ אליעזר ח"יב סי' ט. (טו) עיין תו"ח (סופר) דהשו"ע סי' קכד סעי' ו כתב שאם אין ט' שמכוונים בחזרת הש"ץ רק קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולא ממש, ואם ננקוט דהשו"ע סי' נה סעי' ו מיירי גם לענין חזרת הש"ץ, יל"ע לסוכרים במ"ב ס"ק לב דסגי ברוכס שלא מתפללים, אם זה גם לענין חזרת הש"ץ, ועיין שיח הלכה ס"ק יב. ועיין להלן פרק כד הערה נה. (טז) עיין מ"ב סי' נה ס"ק לב, ומטה אפרים בפתח השער לדיני קדיש (בסוף הספר) הלכה ד ו-ה, ועיין שו"ע הרב שם סעי' ז ו-יא דבזה גם המחמירים דלעיל הערה יא מודים דמצטרף, ועיין גם בקשו"ע סי' טו סעי' ז וסי' כ סעי' ב, ומשמע שיש לחלק בין קדיש לחזרת הש"ץ, וע"ש במט"א דאם שח שיחת חולין ואינו מכוון לאותו קדיש, לכו"ע אינו מצטרף. ועיין תהל"ד סי' נה סוס"ק ו שהק' מדברי שו"ע הרב סי' נו סעי' ד, דגם לאמירת קדיש צריך ט' שומעים, וצע"ג. ועיין בתהל"ד גם בסי' קכד ס"ק ב. (יז) עיין במ"ב שם דיש מחמירים שרק א' המתפלל מצטרף. (יח) שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דכיון שאומר עם הש"ץ מילה במילה לא גרע משומע כעונה, ועיין סי' קכד סעי' ב ברמ"א ובמ"ב ס"ק י. ועיין שו"ת לב חיים ח"ג סי' לו וילקוט יוסף הל' תפילה סעי' י. (יח) עיין מ"ב סי' נה ס"ק לג, דלדעת השו"ע ישן מצטרף אף לזימון עשרה. ונראה דלפי מש"כ המ"ב בס"ק לד בשם הט"ז, שהישן אינו מצטרף, לעניית קדיש, ה"ה שאינו מצטרף לזימון, וע"ש בס"ק לג דהפמ"ג נסתפק לענין קריאת ונשיאת כפים. ועיין גם סי' קכח מ"ב ס"ק א. וע"ש בסי' קמו סעי' ב בביה"ל סוד"ה ולקרות דהכריע דבקריאת אינו מצטרף, ועיין במ"ב סי' נה ס"ק ג דלקריאת המגילה דהוא משום פרסומי ניסא ודאי דלא מצטרף. (יט) סי' נה סעי' ו ובמ"ב ס"ק לב ובביה"ל ד"ה או. (כ) סי' נה סעי' א ו-ד ובמ"ב ס"ק ג, דהא דצריך עשרה נלמד מקרא ד"ונקדשתי בתוך בני ישראל", והתם הוא דוקא זכרים, עיין לבוש סי' נה סעי' ד, ובמנ"ח מצוה רצו, וע"ש גליוני הש"ס ברכות מה א ד"ה נשים, שו"ת יד אליהו (רגולר) ח"א סי' ז, הליכות ביתה בפתח הבית אות שם כד. ועיין סי' ריט במ"ב ס"ק ג לענין אשה שצריכה לומר ברכת "הגומל", ועיין גם במ"ב שם ס"ק יז וערוה"ש סעי' ו. (כא) עיין להלן הערה

חזרת הש"ץ

משה שווערד

מקור שבשביל דבר שבקדושה צריך מנין

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד ב

וכן אמר רב אדא בר אבהו: מנין שאין היחיד אומר קדושה - שנאמר: אונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא תוך תוך. כתיב הכא: בונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם: הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה, אף כאן עשרה.

2. הר"ן על הרי"ף מסכת מגילה דף יג עמוד ב

ואין נושאין את כפיהם פחות מ'. דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וכתוב כה תברכו את בני ישראל אמור להם ובני ישראל עשרה משמע כדילפינן בגמרא לענין דבר שבקדושה מדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ואע"ג דההוא יליף מדכתיב הבדלו מתוך העדה הזאת דאתיא תוך תוך דבר הלמד בגזירה שוה חוזר ומלמד בגזירה שוה ומיהו הני מילי כולוהו אסמכתא דרבנן נינהו דסדר תפלה גופה דרבנן:

- אז הענין הוי דין מדרבנן-אסמכתא בעלמא.
- [ראש יוסף מגילה כג-מסופק בשיטת הרמב"ם כפהמ"ש-אם סובר שהוי מדאורי']

מח' אם מנין רק לכתחילה, ויוצא חזרת הש"ץ בלי מנין בדיעבד

3. שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן יד

ולשיטת הנו"ב אה"ע קמא סי' נ"ו שחידש דהא דאין קדושת השם בפחות מעשרה הוא דוקא דין לכתחילה אבל דיעבד יוצא גם בפחות דאל"כ האין אמרו בירושלמי דאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן שגומר ואין גומר זה לבטלה אלא ודאי שדיעבד עלתה לו גם בפחות מעשרה יע"ש עוד ראיות, - והנה לדידי' פשיטא דנ"כ לא נגרר אחר התפלה דכיון דהא דגומר משום שדיעבד יצא גם בפחות א"כ פשיטא דלא מתחילים נ"כ דאורייתא לכתחילה פחות מעשרה משום דיצא דיעבד בפחות מעשרה כיון דאיכא במציאות סלוק קדושת העשרה יע"ש בנו"ב ותבין.

אולם במק"א שם דנתי לפני רבינו הנו"ב הנ"ל, דפירש ההלכה שגומרין פחות מיו"ד אינו משום דדיעבד אהני גם בפחות, אלא הטעם הוא כיון שאתיא שכינתא כבר בעשרה שהי' בתחלת התפלה, והיינו בחינת שכינה של עשרה כדאיתא בברכות ו' ע"א [עשרה קדמה שכינתא ואתיא ושם ע"ב ואינו מוצא שם עשרה יע"ש] א"כ שוב אין סלוק השכינה עד שיגמרו דבר שבקדושה שהתחילו, ונהי דחסר להם מספר עשרה וזה הטעם שאסור לצאת מכ"מ ההשראה לא עברה עד גמר הענין כך קבלו חז"ל וא"כ שוב יש לצדד ולומר כיון דאין הסתלקות השראה עד אחר גמר התפלה א"כ אהני זה מכ"ש לנשיאת כפים אשר לפני זה.

להתחיל חזרת הש"ץ כאשר יש מהצבור שעדיין מתפללים

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קכד סעיף ג

קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה, (יא) אעפ"כ ירד ש"צ וחוזר להתפלל, כדי לקיים (יב) תקנת חכמים. הגה: ואם יש יחידים בקהל מאריכין בתפלתו, ז אין לש"צ להמתין עליהם אפי' היו (יג) חשובי העיר; וכן (יד) אם היה מנין בבהכ"נ, (טו) אין להמתין * על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא (בנימין זאב סי' קס"ח).

5. שו"ע אורח חיים - סימן קכד סעיף ד

כשש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן; ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה; לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוין לברכת החזן. (י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"צ התפלה), (הגהות מנהגים):

6. שו"ע אורח חיים - סימן נה סעיף ו

ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם, או שהוא ישן, אפילו הכי מצטרף עמהם:

7. משנה ברורה סימן נה

(לב) אחד מהעשרה - ה"ה יותר מאחד ובלבד שישארו רובם שאין מתפללים ש"ע ויכולין לענות עמהם ויש מחמירין ביותר מאחד ובשן בודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירי' בשן וכדלקמיה:

ג' מהלכים לענות הסתירה

א. פרישה קכד- ההלכה שרוב מספיק, ובגלל זה פסק השו"ע בקכ"ד שרק "קרוב" לברכה לבטלה-כל NOT PREFERABLE

ב. מג"א ס"ק ח- סתירה וההלכה כדברי השו"ע בס' נ"ה

מגן אברהם סימן נה ס"ק ח

מצטרף עמהם - דכל בי עשרה שכינתא שריא, וכתב הר"ל חביב סי' ט"ו ואולי לפ"ז ה"ה ג' או ד' ונשאר הרוב עכ"ל ול"נ דאין להקל כ"כ דהא עיקר ראיית מהרי"ל מאחר דאיכא מ"ד דקטן המוטל בעריסה מצטרף אף על פי שאינו יכול לענות ואף דלא קי"ל הכי היינו שאין השכינה שורה אלא על גדולים וכו' ע"ש וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה גבי קטן דוקא א' ולא ב' אף גבי ישן דוקא א' ולא ב', וכתב מהרי"ל אע"ג דכתב הרא"ש דבעינן שיכונונו ט' לברכת הש"ץ כמ"ש סי' קכ"ד ס"ד לא נהיגין הכי דהא חזי' דאפי' מי שמשיח ואינו שומע מצטרף:

ג. שו"ע הרב [נה], קיצור שו"ע [כ:ב], בן איש חי [ויחי אות ה'], כה"ח [נה:מח]: סוברים דאין כאן סתירה בדברי השו"ע, וב' הלכות שניהם אמת. לקדיש א"צ אלא רוב, אולם לחזרת הש"ץ צריך תשע (ואם אין, קרוב להיות ברכה לבטלה)

הלכה למעשה

1. הוי דין מדרבנן

2. לכתחילה יש לחשוש ולחכות

3. 'בשעת הדחק' יש להקל אפילו בלא עשרה

4. שמעתי כן מהרמ"ו, וכן שמעתי מחותני דוד בשם הרב ברגר

5. משנה ברורה דרשו לסימן קכ"ד מ"ב ס"ק יח

[משנ"ב ס"ק יח]

כאלו אין תשעה:27.

27) אנוסם לעיל (סי' נה ס"ק לב) משמע שאף כשיש רק ששה שסיימו הפילת שמונה עשרה, יכול הש"ץ להתחיל הן קדיש והן

המשך במילואים עמוד 17

חזרת הש"ץ, וכן כתבו הגר"ק (אשי ישראל פט"ו הערה יא רטו) ובשו"ת ציץ אליעזר (חייב סי' ט) בהבנת דברי המשנ"ב.